

sociology of everyday life:
a nexus of sociological perspectives
in the study of contemporary Thai society

Natcharee Suwannapat

Faculty of Sociology and Anthropology, Thammasat University

วารสารสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา 34(2): กรกฎาคม - ธันวาคม 2558

บทความ

สังคมวิทยาชีวิตประจำวัน:
“รอยต่อ-รอยตัด” แนวทัศน์ทางสังคมวิทยา
ในงานศึกษาสังคมไทยร่วมสมัย

ณัฐรี สุวรรณภักดิ์

คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ขอขอบคุณ ผศ.ดร.นลินี ดันจูนิตย และ ผศ.พรทิพย์ เนติภารัตินกุล คณะทำงานเริ่มแรก
อันเป็นที่มาของบทความชิ้นนี้ ที่ได้ร่วมแลกเปลี่ยนประเด็นและให้คำแนะนำ
อันเป็นประโยชน์จนบทความนี้เป็นรูปเป็นร่าง และขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้อ่านบทความ
และให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ในการปรับแก้บทความเพื่อการตีพิมพ์ในโอกาสนี้.

บทความนี้มุ่งทบทวนพัฒนาการของแนวคิดสังคมนิยมชีวิตประจำวัน และอิทธิพลต่อแวดวงสังคมนิยมและมานุษยวิทยา ทั้งในเชิงแนวคิด ระเบียบวิธีวิจัย และญาณวิทยา และสืบสอบการประยุกต์ใช้สังคมนิยมชีวิตประจำวันในงานสังคมศาสตร์ไทย ตั้งแต่ทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา โดยอภิปรายจากงานศึกษา 3 ชิ้นที่เป็นตัวอย่างของงานศึกษาที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดสังคมนิยมชีวิตประจำวันในแต่ละทศวรรษ และแสดงถึงแนวโน้มความสนใจของงานสังคมนิยมชีวิตประจำวันที่เคลื่อนตัวจากการศึกษาชีวิตประจำวันของผู้ถูกนิยามจากสังคมว่า “เปียงเบน” (ทศวรรษ 2530) ไปสู่การศึกษาชีวิตประจำวันของผู้คน “สามัญ” (ทศวรรษ 2540) ไปจนถึงการเน้นความสำคัญในประเด็นว่าด้วยอำนาจของผู้คนสามัญในฐานะ “ผู้กระทำการทางสังคม” (ทศวรรษ 2550) และอภิปรายเปรียบเทียบงานทั้งสามใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) กลุ่มคนที่ศึกษา 2) การเข้าถึงความหมาย มุมมอง และประสบการณ์ของผู้คน และ 3) พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างกับความเป็นผู้กระทำการทางสังคม บทความนี้เสนอว่า การปรากฏขึ้นของแนวคิดสังคมนิยมชีวิตประจำวันสะท้อนถึง “รอยต่อ-รอยตัด” เชิงญาณวิทยาระหว่างสังคมนิยมชีวิตประจำวันทั้งกับแนวคิดสังคมนิยมกระแสหลักเชิงโครงสร้างและกับแนวคิดสังคมนิยมในยุคหลัง

คำสำคัญ: สังคมนิยมชีวิตประจำวัน, ทฤษฎีปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์นิยม, ชาติพันธุ์วิทยา, ผู้กระทำการ, สังคมไทยร่วมสมัย

บทคัดย่อ

ABSTRACT

This article reviews the theoretical background of “the sociology of everyday life” and its influences on conceptual frameworks, methods, and epistemology in sociology and anthropology. It also specifically assesses the contribution of this approach to the study contemporary Thai society through three representative research over the past three decades. These studies exemplify the changing scopes and subjects of study from sociology of “the deviant” in the 1980s, to the study of “ordinary people” in the 1990s, and to the study that emphasizes on the notion of “agency” in the 2000s. The article discusses these works comparatively in terms of their subjects of study, approaches, and their consideration of the relationship between social structure and agency. Finally, this review suggests that the sociology of everyday life represents a nexus of sociological perspectives; as it challenges the mainstream structural/positivist sociology and at the same time constitutes a conceptual basis for the more recent sociological approaches.

keywords: sociology of everyday life, symbolic interactionism, ethnomethodology, agency, contemporary Thai society

ตลอดหลายทศวรรษที่ผ่านมา งานสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลจากแนวทัศน์สังคมวิทยาชีวิตประจำวัน (sociology of everyday life) ที่มุ่งเน้นศึกษาวิเคราะห์ในระดับจุลภาค โดยการสำรวจประสบการณ์ชีวิตประจำวันของผู้คน การปฏิสังสรรค์ และความสัมพันธ์ทางสังคมของคนกลุ่มต่างๆ รวมทั้งได้สะท้อนภาพพลังของปัจเจกบุคคลในการให้ความหมาย ตีความ สร้างสรรค์ ดัดแปลง และต่อรองกับอิทธิพลของโครงสร้างทางสังคม ตลอดจนเสนอแนะระเบียบวิธีวิจัยที่เปิดโอกาสในการเข้าถึงแง่มุมประสบการณ์ชีวิตประจำวัน หากพิจารณาในแง่ประวัติศาสตร์ทฤษฎี ทั้งการก่อกำเนิดและพัฒนาการของสังคมวิทยาชีวิตประจำวันล้วนเป็นหนึ่งใน “รอยต่อ-รอยตัด” ที่สะท้อนถึงการต่อสู้ช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดกับแนวทัศน์ที่ทรงอิทธิพลก่อนหน้านี้ และเป็นพื้นฐานทางความคิดให้กับแนวทัศน์ใหม่ๆ ที่ทั้งพัฒนาต่อยอด หันกลับมาโต้แย้ง และตั้งคำถามต่อแนวทัศน์สังคมวิทยาชีวิตประจำวัน รวมทั้งแนวทัศน์ทฤษฎีอื่นๆ หรือแม้แต่ต่อการมีอยู่จริงของสังคมซึ่งเป็นหน่วยวิเคราะห์ของสาขาวิชาทางสังคมวิทยา

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อทบทวนการเกิดขึ้นและอิทธิพลของแนวทัศน์สังคมวิทยาชีวิตประจำวันในแวดวงสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา และการประยุกต์ใช้สังคมวิทยาชีวิตประจำวันในงานศึกษาเชิงสังคมศาสตร์ว่าด้วยสังคมไทยร่วมสมัย อันสะท้อนถึง “รอยต่อ-รอยตัด” ระหว่างแนวทัศน์สังคมวิทยาชีวิตประจำวันกับสังคมวิทยากระแสหลักเชิงโครงสร้าง¹ ตลอดจน “รอยต่อ-รอยตัด” ที่สังคมวิทยาชีวิตประจำวันส่งอิทธิพลต่อแนวทัศน์สังคมวิทยาในยุคหลัง

¹ ในบทความนี้ ผู้เขียนใช้คำว่า สังคมวิทยากระแสหลักเชิงโครงสร้าง สังคมวิทยาแนวคลาสสิก และสังคมวิทยาแนวปฏิฐานนิยมในความหมายกว้างๆ ร่วมกัน โดยหมายรวมถึงแนวทัศน์ทางสังคมวิทยาที่มุ่งเน้นอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมจากปัจจัยเงื่อนไขของโครงสร้างทางสังคม รวมทั้งอาศัยหลักการและระเบียบวิธีวิจัยตามแนวทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ.

สังคมวิทยาชีวิตประจำวัน: “รอยต่อ-รอยตัด” ของแนวทัศน์ในการศึกษาสังคม²

ตลอดประวัติศาสตร์อันยาวนานของสังคมศาสตร์ ได้มีการพัฒนาแนวความคิดและวิถีวิทยา ในหลากหลายสาขาวิชาอย่างต่อเนื่อง โดยสังคมวิทยาชีวิตประจำวันเป็นหนึ่งในแนวทัศน์ทางสังคมวิทยาที่ให้ความสนใจด้านการมีประสบการณ์ การสังเกตการณ์ การทำความเข้าใจ การพรรณนา การวิเคราะห์ และการถ่ายทอดเกี่ยวกับผู้คนที่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ในสถานการณ์ต่างๆ (Douglas et al. 1980, 1) คำนิยามนี้ได้ชี้ให้เห็นประเด็นสำคัญอย่างน้อย 3 ประเด็น ดังนี้

- 1) นักสังคมวิทยาชีวิตประจำวันศึกษาการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interactions) โดยการสังเกตการณ์และมีประสบการณ์กับปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวในสถานการณ์ที่เป็นธรรมชาติ
- 2) สังคมวิทยาชีวิตประจำวันเริ่มต้นการศึกษาด้วยการมีประสบการณ์และสังเกตการณ์ คนที่มีปฏิสัมพันธ์ในสถานการณ์ที่เป็นรูปธรรมหรือมีการพบหน้ากันระหว่างบุคคล เพื่อเข้าถึงสิ่งที่ผู้คนรู้สึก นึกคิด และแสดงพฤติกรรมในสถานการณ์นั้นๆ
- 3) นักสังคมวิทยาชีวิตประจำวันมุ่งจุดสนใจไปที่การวิเคราะห์ความหมายที่สมาชิกของสังคมได้ให้ไว้ เพื่อทำความเข้าใจและวิเคราะห์สถานการณ์ทางสังคมจากจุดยืนของสมาชิก

งานเขียนเกี่ยวกับแนวทัศน์สังคมวิทยาชีวิตประจำวัน (Douglas et al. 1980; Zerubavel 2006 อ้างใน Kalekin-Fishman 2013) เสนอว่า แนวทางการศึกษาชีวิตประจำวันมิได้เป็นสิ่งใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นหลังมีการศึกษาวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง หากนับย้อน

² เนื้อหาในส่วนนี้เป็นการแปลและสรุปความจาก Douglas et al. (1980), Adler and Adler (1987) และ Kalekin-Fishman (2013) โดยมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อให้เห็นภาพความเป็นมาและจุดมุ่งเน้นสำคัญของแนวทัศน์สังคมวิทยาชีวิตประจำวันในปัจจุบัน.

ไปประมาณศตวรรษที่ 18 อังกฤษได้พัฒนาปรัชญาและการศึกษาเชิงประจักษ์ของปรัชญาศีลธรรม (moral philosophy) หรือที่เราเรียกว่าสังคมศาสตร์ในปัจจุบัน นักวิชาการเหล่านี้อาศัยการสังเกตการณ์โดยตรงเพื่อศึกษาความเป็นจริงต่างๆ ในชีวิตประจำวัน โดยสนใจว่าทำไมปัจเจกบุคคลแสดงการกระทำอย่างที่เขาทำในสถานการณ์ต่างๆ และมักจะเรียกงานของพวกเขาว่า “ปรัชญาแห่งสามัญสำนึก” (philosophy of common sense)

จะเห็นได้ว่า “ชีวิตประจำวัน” เป็นหนึ่งในหัวข้อที่นักทฤษฎีสังคมวิทยาในยุคแรกๆ ให้ความสนใจ เพียงแต่อาจไม่ได้ถูกพิจารณาว่าเป็นประเด็นหลัก³ หรือมีสถานะเป็นแนวทัศน์ทางสังคมวิทยาดังที่รับรู้กันภายใต้ชื่อ “สังคมวิทยาชีวิตประจำวัน” แบบในปัจจุบัน ดังเช่นที่คาลकिन-ฟิชแมน (Kalekin-Fishman 2013, 715) ได้ยกตัวอย่างงานของอดัม สมิธ (Adam Smith) ที่วิเคราะห์การแบ่งงานทางสังคมที่มุ่งตอบสนองความต้องการใน “ชีวิตประจำวัน” ของปัจเจกบุคคล (Smith 1776 [1937]) หรืออีมิล เดอร์ไคม์ (Émile Durkheim) ที่อธิบายการแบ่งความเชี่ยวชาญเฉพาะไปตามประเภทงาน (Durkheim 1893 [1984]) รูปแบบของชีวิตทางศาสนา (Durkheim 1912 [1965]) และผลกระทบของภาวะแปลกแยกในแง่ชีวิตประจำวัน โดยให้ตัวอย่างประกอบตั้งแต่ความสัมพันธ์ในครอบครัวไปจนถึงความสัมพันธในชุมชน (Durkheim 1897 [1951]) หรือทฤษฎีการกระทำทางสังคมของทาลคอตต์ พาร์สันส์ (Talcott Parsons) ที่พยายามอธิบายการตัดสินใจของปัจเจกบุคคลในการตอบสนองต่อเป้าหมายและบรรทัดฐานในฐานะที่เป็นตัวกำหนดเชิงโครงสร้างทางสังคมในชีวิตประจำวัน (Parsons 1949)

อย่างไรก็ตาม ขณะที่แนวคิดของนักวิชาการกลุ่มนี้เป็นที่แพร่หลาย แต่แนวคิดทางวิทยาศาสตร์ที่ประสบความสำเร็จอย่างสูงในวงการวิทยาศาสตร์ธรรมชาติก็เริ่มเข้ามา มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาแนวทัศน์ทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ ส่งผลให้นักสังคมศาสตร์มีแนวโน้มพัฒนาการศึกษาทางสังคมศาสตร์บนพื้นฐานเดียวกันกับนักวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ โดยนำกฎพื้นฐานของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติมาประยุกต์ใช้กับการศึกษาชีวิต

³ ผู้สนใจประเด็นนี้สามารถอ่านเพิ่มเติมได้ใน Kalekin-Fishman (2013).

ทางสังคมของมนุษย์ และในเวลาเดียวกัน แนวคิดเชิงประจักษ์นิยมที่มองกระบวนการทางธรรมชาติในลักษณะที่เป็นแบบแผนเดียวและเป็นระบบปิด ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ก็มีอิทธิพลอย่างมากต่อสังคมศาสตร์ในฐานะ “ตัวแบบ” ของการศึกษาสังคม อิทธิพลดังกล่าวปรากฏเด่นชัดอยู่ในแนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีโครงสร้าง-การหน้าที่ ที่มองสังคมในฐานะระบบปิดระบบหนึ่งที่ส่วนต่างๆ ปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ซึ่งแม้จะไม่สามารถสังเกตเห็นได้โดยตรง แต่เราสามารถสังเกตผลผลิตที่ก่อกำเนิดมาจากการกระทำของส่วนต่างๆ ของระบบที่สามารถวัดได้ในเชิงสถิติ ผลผลิตดังกล่าวเป็นสิ่งที่สะท้อนสถานะของสังคมในองค์รวม นักทฤษฎีกลุ่มนี้เชื่อว่าสังคมมีบทบาทในการกำหนดการกระทำของปัจเจกบุคคลที่มีความต้องการและความปรารถนาส่วนบุคคล (Douglas et al. 1980, 194)

แนวการวิเคราะห์สังคมวิทยาชีวิตประจำวันได้กลับมามีอิทธิพลอีกครั้ง ในห้วงเวลาที่เกิดกระแสวิพากษ์แนวการศึกษาทางสังคมวิทยาที่มุ่งเน้นการวิเคราะห์เชิงโครงสร้างมหภาคและวัฒนธรรมองค์รวมของระบบสังคม (Adler and Adler 1987; Douglas et al. 1980) นักสังคมศาสตร์ชีวิตประจำวันมองว่าสังคมวิทยาเชิงโครงสร้างแนวปฏิฐานนิยมนั้นมุ่งเน้นตัวกำหนดเชิงสังคมมากเกินไป ขณะที่ปัจเจกบุคคลถูกวาดภาพว่ามีลักษณะยอมตาม (passive) เป็นเสมือนเครื่องจักรกลที่ถูกขัดเกลาให้ซึมซับบรรทัดฐานและค่านิยมของสังคมอย่างว่อนอนอ่อนง่าย และถูกหล่อหลอมให้มีคุณลักษณะทางสังคม การเมืองและอุดมการณ์ที่เป็นแบบแผนเดียวกันอันเป็นผลจากการเป็นสมาชิกของสังคม ซึ่งเป็นมุมมองที่ทำให้นักสังคมวิทยาเชิงโครงสร้างแนวปฏิฐานนิยมไม่สามารถเข้าถึงความซับซ้อนของโลกในชีวิตประจำวัน (Adler and Adler 1987, 218)

นักสังคมวิทยาชีวิตประจำวันพบว่าการอธิบายที่เน้นโครงสร้างทางสังคมหรือวัฒนธรรมที่เป็นแบบแผนเดียว (homogeneous) มีข้อจำกัดในการอธิบายปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนและเต็มไปด้วยความขัดแย้งในชีวิตประจำวัน (Douglas et al. 1980, 195) นักวิเคราะห์ทางสังคมบางคนเน้นย้ำว่าการจะทำความเข้าใจสังคมที่มีความซับซ้อน หลากหลาย และเต็มไปด้วยความขัดแย้ง จะต้องให้ความสำคัญกับความแตกต่างหลากหลายของชีวิตทางสังคม พวกเขาเห็นด้วยกับนักทฤษฎีเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมศึกษาว่าความหมาย

ที่สมาชิกในสังคมตระหนักร่วมกันนั้นเป็นพื้นฐานของระเบียบทางสังคม แต่พวกเขา ก็มองว่าในโลกสมัยใหม่เป็นไปได้ยากที่สมาชิกจะตระหนักในความหมายทางสังคมและ วัฒนธรรมอย่างสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และตัวกำหนดทางสังคมได้เปิดทางให้กับ ตัวกำหนดเชิงปัจเจกบุคคลมากขึ้น โดยเฉพาะในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งปัจเจกบุคคล จำเป็นต้องสร้างความหมายเมื่อเผชิญกับสถานการณ์หนึ่งๆ และต้องตอบสนองต่อสถานการณ์ เหล่านั้นด้วยตนเอง (Douglas et al. 1980, 199)

จากแนวคิดและข้อสังเกตเชิงวิพากษ์ดังกล่าว ส่งผลให้สังคมวิทยาชีวิตประจำวัน พัฒนาขึ้นมาในฐานะแนวทัศน์ทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ตั้งแต่ประมาณช่วง ค.ศ. 1920-1939 โดยได้รับอิทธิพลทางความคิดหลักๆ จากสองสำนักปรัชญา ที่เป็นรากฐานสำคัญของ ทฤษฎีสังคมวิทยาจุลภาค⁴ แนวคิดแรก ได้แก่ แนวคิดพฤติกรรมนิยมทางสังคมเชิงปฏิบัติ (pragmatic social behaviorism) ซึ่งเป็นฐานความคิดที่สำคัญของแนวทัศน์ปฏิสังสรรค์ สัญลักษณ์นิยม (symbolic interactionism) โดยการนำของยอร์จ เฮอ์เบิร์ต มีด (George Herbert Mead) กับเฮอ์เบิร์ต บลูเมอร์ (Herbert Blumer) และแนวทัศน์เชิง นาฏกรรม (dramaturgy) ของเออร์วิง กอฟฟ์แมน (Erving Goffman) และ แนวคิด ที่สอง ได้แก่ แนวทัศน์ปรากฏการณ์วิทยา (phenomenology) โดยการนำของเอดมันด์ ฮุสเซอร์ล (Edmund Husserl) และอัลเฟรด ชูทซ์ (Alfred Schütz) ซึ่งต่อมามีอิทธิพลสำคัญ ในการพัฒนาแนวทัศน์ชาติพันธุ์วิทยา (ethnomethodology) และสังคมวิทยาอัตถิ ภาวนิยม (existential sociology) แม้แนวทัศน์เหล่านี้จะมีรากฐานความคิดร่วมกันบาง ประการ ทว่าแต่ละแนวทัศน์ก็มีจุดมุ่งเน้นในการวิเคราะห์ที่เป็นจุดเด่นของตนเอง ซึ่งอาจนำเสนอโดยสังเขปได้ดังนี้

แนวทัศน์ปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์นิยมของเฮอ์เบิร์ต บลูเมอร์ บลูเมอร์ได้สังเคราะห์ แนวคิดของมีดในเรื่องผู้กระทำที่มีเหตุมีผล การสะท้อนย้อนคิด (reflexivity) และการสวม บทบาท (role-taking) เข้ากับการเน้นวิธีการที่ผู้กระทำ (actors) สร้างโลกของตนเอง

⁴ อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน Adler and Adler (1987).

ผ่านการให้ความหมายเชิงอัตวิสัยและแรงจูงใจ (motivations) โดยบลูเมอร์เน้นอภิปรายประเด็นเกี่ยวกับความหมายที่ตระหนักร่วมกันซึ่งถูกสร้างขึ้นในกระบวนการปฏิสังสรรค์ทางสังคม (Blumer 1969)

แนวคิดเชิงนาฏการณณ์ของเออร์วิง กอฟฟ์แมน กอฟฟ์แมนเสนองการวิเคราะห์ปัจเจกบุคคลในสังคมซึ่งเวทีของการปฏิสังสรรค์ถูกทำให้กลายเป็นพื้นที่แห่งความเป็นจริง พื้นที่ของการขัดเกลาทางสังคม และพื้นที่ของการสร้างความหมายใหม่ในทางสังคม ผลงานชิ้นสำคัญของกอฟฟ์แมน (Goffman 1959) ได้อภิปรายเรื่องบทบาท (roles) ซึ่งเกี่ยวข้องกับธรรมชาติของตัวตนของบุคคล และกฎเกณฑ์ (rules) ซึ่งเกี่ยวข้องกับโครงสร้างบรรทัดฐานทางสังคม กอฟฟ์แมนมองว่าในการปฏิสังสรรค์ในชีวิตประจำวัน ผู้กระทำไม่เพียงสวมบทบาทเพื่อปรับการกระทำของตนให้สอดคล้องเข้ากันได้กับผู้อื่น แต่ผู้กระทำมีเจตนาและพยายามจัดการการแสดงบทบาทของตนเพื่อให้อื่นเกิดความประทับใจ

แนวคิดชนชาติพันธุ์วิทยาของฮาโรลด์ การ์ฟิงเกิล (Harold Garfinkel) ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากปรากฏการณ์วิทยา ผลงานชิ้นสำคัญของการ์ฟิงเกิล (Garfinkel 1967) ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของการศึกษากิจวัตรธรรมดาทั่วไปในการใช้ชีวิตประจำวัน ซึ่งโดยทั่วไปมักถูกมองว่าเป็นบริบทที่สร้างและดำรงรักษาระเบียบทางสังคม การ์ฟิงเกิลมุ่งเน้นไปที่ความมีเหตุมีผลและลักษณะร่วมระหว่างผู้คนที่อยู่ภายใต้บริบทเชิงสถานการณ์ แนวทัศน์ชาติพันธุ์วิทยานี้แตกต่างจากแนวคิดอื่นๆ ในกลุ่มสังคมวิทยาชีวิตประจำวัน เนื่องจากมุ่งความสนใจไปที่ว่าคนต่อรองและใช้กฎเกณฑ์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างสังคมในชีวิตประจำวันอย่างไร มากกว่าจะศึกษาว่าสถานการณ์ถูกนิยามอย่างไรหรือความหมายเชิงอัตวิสัยเกิดขึ้นมาได้อย่างไร (Heritage 1984; Zimmerman and Wieder 1970 อ้างใน Adler and Adler 1987, 221)

สังคมวิทยาอัตถิภาวนิยม (existential sociology) ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากปรัชญาอัตถิภาวนิยมของมาร์ติน ไฮเดกเกอร์ (Martin Heidegger) อัลแบร์ต กามูส์ (Albert Camus) ฌอง-ปอล ซาร์ท (Jean-Paul Sartre) และมอริส เมอร์โล-ปงตี (Maurice Merleau-Ponty) ปรากฏการณ์วิทยา และอรรถปริวรรตศาสตร์หรือศาสตร์

แห่งการตีความ (hermeneutics) ของวิลเฮล์ม ดิลธีย์ (Wilhelm Dilthey) (Fontana 1980 อ้างใน Adler and Adler 1987, 222) กลุ่มนี้แตกต่างจากแนวทัศน์สังคมวิทยาชีวิตประจำวันแบบอื่นๆ ในแง่ที่ว่า นักสังคมวิทยาอัตถิภาวนิยมไม่ได้มองว่าคนมีแต่เหตุผล หรือมีแรงจูงใจในการแสดงการกระทำที่สอดคล้องกัน แต่ยังประกอบด้วยส่วนที่เป็นอารมณ์ความรู้สึกและความไร้เหตุผล และเชื่อว่าคนมักจะแสดงการกระทำบนพื้นฐานของอารมณ์ความรู้สึก นักสังคมวิทยาอัตถิภาวนิยมมองว่า ขณะที่คนถูกกำหนดโดยโครงสร้าง คนก็เป็นอิสระจากโครงสร้างเช่นเดียวกัน และแม้คนจะได้รับผลกระทบจากอุปสรรคเชิงโครงสร้าง แต่โครงสร้างก็มีลักษณะยืดหยุ่นและเปลี่ยนแปลงได้

แม้แต่ละแนวทัศน์จะมีจุดมุ่งเน้นการวิเคราะห์ที่เป็นเอกลักษณ์ของตน แต่แนวทัศน์เหล่านี้มีเป้าหมายสำคัญเบื้องต้นร่วมกันคือ การมุ่งทำความเข้าใจชีวิตมนุษย์ในสภาวะธรรมชาติ (Adler and Adler 1987, 219; Douglas et al. 1980, xii) ผู้สังเกตการณ์จะต้องเข้าร่วมในสถานการณ์ทางสังคมตามธรรมชาติ และสังเกตสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติ นักสังคมวิทยาชีวิตประจำวันเชื่อว่าเราไม่สามารถทำความเข้าใจการกระทำของมนุษย์ได้อย่างสมบูรณ์ หากเราไม่รู้ว่าสถานการณ์ส่งผลกระทบต่อการกระทำนั้นอย่างไร แนวคิดนี้สะท้อนมุมมองที่แตกต่างจากแนวคิดของนักสังคมวิทยากระแสหลักเชิงโครงสร้างที่เสนอแนะว่าค่านิยมที่เป็นนามธรรมและเป็นที่ยอมรับร่วมกันของสังคมนั้นเป็นตัวกำหนดแบบแผนพื้นฐานของการกระทำต่างๆ ในสังคม (Douglas et al. 1980, 8) โดยไม่เปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขเชิงสถานการณ์ ในทางตรงกันข้าม สังคมวิทยาชีวิตประจำวันมุ่งไปที่การสังเกตเหตุการณ์ที่เป็นรูปธรรมและเป็นไปตามธรรมชาติ (หรือไม่ได้ถูกควบคุม) ที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ชีวิตประจำวัน นักสังคมวิทยาชีวิตประจำวันศึกษาปัจเจกบุคคลที่กำลัง “สร้างชีวิต” ของพวกเขาในสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งสะท้อนฐานคิดที่เชื่อว่าทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ควรเริ่มต้นจากการศึกษาเหตุการณ์ประจำวัน ก่อนจะยกระดับสู่ความเป็นนามธรรมในเชิงทฤษฎี

การทบทวนแนวทัศน์สังคมวิทยาชีวิตประจำวันโดยคาเลกิน-พิชแมน นอกจากจะสะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของแนวทัศน์ดังกล่าวแล้ว ยังชี้ให้เห็นถึงการขยายประเด็น

การศึกษาที่กว้างขวางออกไปของแนวทัศน์สังคมวิทยาชีวิตประจำวันตะวันตกร่วมสมัยตั้งแต่ช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 20 (Kalekin-Fishman 2013, 716) ตัวอย่างเช่น งานศึกษาชีวิตของชนชั้นแรงงาน (Thompson 1964) งานที่มุ่งจุดสนใจไปที่วัฒนธรรมในฐานะเครื่องมือเพื่อบรรลุความเป็นมนุษย์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน (Williams 1958) งานของศูนย์ศึกษาวัฒนธรรมร่วมสมัย (Centre for Contemporary Cultural Studies: CCCS) ที่มหาวิทยาลัยเบอร์มิงแฮม ซึ่งวิพากษ์แนวปฏิบัติทางวัฒนธรรมที่อยู่ภายใต้แนวคิดชาติพันธุ์นิยม เพศวิถีนิยม และชนชั้นนิยมที่แพร่หลายในชีวิตประจำวัน ตลอดจนงานของนักวิชาการชาวฝรั่งเศสอย่างมิเชล ฟูกโด้ (Michel Foucault) และปีแอร์ บูร์ดีเยอ (Pierre Bourdieu) ซึ่งสนใจประสบการณ์ในระดับชีวิตประจำวันที่แฝงฝังและก่อรูปผ่านร่างกาย (Foucault 1980, 1982, 1984; Bourdieu 1977, 1990) รวมทั้งองรี เลอแฟบวร์ (Henri Lefebvre) ที่ศึกษาชีวิตประจำวันในฐานะส่วนหนึ่งของปรากฏการณ์เมือง อันเป็นบริบทที่ผู้คนถูกทำให้กลายเป็นเหยื่อของระบบทุนนิยม (Lefebvre 2003) เป็นต้น

สังคมวิทยาชีวิตประจำวันเสนอทางเลือกในการมอง วิเคราะห์ ทำความเข้าใจคนและสังคมในมิติที่แตกต่างออกไปจากแนวคิดทฤษฎีสังคมวิทยากระแสหลักเชิงโครงสร้าง ดังนั้นโดยตัวของมันเอง สังคมวิทยาชีวิตประจำวันเป็น “ทางแยก-ทางตัด” ทางแนวความคิดและระเบียบวิธีวิจัยที่สำคัญในทางสังคมศาสตร์ ซึ่งมีคุณูปการในการเปิดมุมมองใหม่เกี่ยวกับผู้คนที่ดำเนินชีวิตอย่างหลากหลายแตกต่าง เพราะสังคมวิทยาชีวิตประจำวันเชื่อว่าเราสามารถทำความเข้าใจชีวิตทางสังคมและโครงสร้างสังคมอย่างลึกซึ้งได้ และควรศึกษาผ่านสิ่งที่เกิดขึ้นในระดับชีวิตประจำวัน

สังคมวิทยาชีวิตประจำวันกับการศึกษาผู้คนและชีวิตประจำวัน ในสังคมไทยร่วมสมัย

แนวทัศน์สังคมวิทยาชีวิตประจำวันมีบทบาทต่อการศึกษาด้านสังคมวิทยาในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งนับตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา⁵ ซึ่งถือเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านที่สำคัญของการศึกษาด้านสังคมวิทยา จากแนวทัศน์กระแสหลักอย่างสังคมวิทยาเชิงโครงสร้าง มาสู่การพัฒนาแนวศึกษาที่จะช่วยทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ผ่านความหลากหลายของชีวิตผู้คนและความซับซ้อนคลุมเครือไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของปรากฏการณ์ทางสังคมในสังคมไทยร่วมสมัย เนื้อหาส่วนนี้เน้นพิจารณาว่าแนวทัศน์สังคมวิทยาชีวิตประจำวันมีบทบาทในการทำความเข้าใจสังคมไทยร่วมสมัยอย่างไร แนวทัศน์ทฤษฎีดังกล่าวได้ช่วยเปิดมุมมองในการทำความเข้าใจชีวิตผู้คนในระดับชีวิตประจำวันอย่างไร และการประยุกต์ใช้แนวคิดสังคมวิทยาชีวิตประจำวันส่งอิทธิพลต่อการสังคมวิทยาและสังคมศาสตร์ไทยในภาพรวมอย่างไร โดยจะอภิปรายเปรียบเทียบงานศึกษาตัวอย่างสามชิ้น ที่นอกจากจะเป็นตัวแทนของงานศึกษาที่ได้รับอิทธิพลจากแนวทัศน์สังคมวิทยาชีวิตประจำวันในแต่ละทศวรรษ นับจากทศวรรษ 2530-2550 ที่สนใจศึกษากลุ่มสังคมไม่เหมือนกัน ยังสะท้อนถึงพื้นฐานความคิดและการพัฒนาแนวทฤษฎีจากแนวทัศน์ย่อยในสังคมวิทยาชีวิตประจำวัน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับสังคมไทยในช่วงเวลานั้นๆ อีกด้วย

งานชิ้นที่หนึ่ง นางงามผู้กระจก: การศึกษากระบวนการกลายเป็นหมอนวดไทย โดยศุภิสมา (นฤมล) วงศ์สุภาพ (2531 [2537])⁶ เป็นตัวอย่างงานชิ้นสำคัญเล่มแรกๆ ที่สะท้อนให้เห็น “การนำร่อง” การประยุกต์ใช้แนวทัศน์สังคมวิทยาชีวิตประจำวันในการศึกษา และให้คำอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมของสังคมไทย ผู้ศึกษาอาศัยแนวทัศน์ปฏิสังสรรค์

⁵ ประมวลผลการจากงานวิชาการที่เริ่มใช้แนวทัศน์สังคมวิทยาชีวิตประจำวันเป็นกรอบในการศึกษา.

⁶ งานชิ้นนี้เป็นหนังสือที่พัฒนาจากวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท สาขาสังคมวิทยา เรื่อง “กระบวนการกลายเป็นหมอนวด: กรณีศึกษาหญิงบริการและสถานบริการอบ อบ นวด” (ศุภิสมา นฤมล 2529).

สัญลักษณ์นิยมเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจ “โลก” ของ “หมอนวด” ในฐานะคนที่ถูกสังคมประณามและปฏิเสธ โดยมีจุดสนใจหลักอยู่ที่การทำความเข้าใจกระบวนการทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการนิยามความเปี่ยงเบน ปฏิกริยาของสังคมต่อบุคคลที่ถูกนิยามว่าเปี่ยงเบน และผลจากปฏิกริยาดังกล่าวต่อบุคคลที่ถูกนิยามและต่อสังคมโดยทั่วไป

งานชิ้นที่สอง *ชีวิตข้างถนน: การศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณนาว่าด้วยผู้ชมโทรทัศน์ยามค่ำคืนบนถนนสายหนึ่งในเมืองเชียงใหม่* โดยวสันต์ ปัญญาแก้ว (2543)⁷ มีความโดดเด่นในการพยายามประยุกต์ใช้แนวทัศน์การศึกษาเชิงชาติพันธุ์วิทยา โดยตั้งคำถามว่า ผู้คนในสังคมไทยกำลังทำอะไร และ/หรือ ชม/ใช้โทรทัศน์อย่างไรในชีวิตประจำวันของพวกเขา โดยมุ่งศึกษากิจกรรมการบริโภคสื่อโทรทัศน์ในระดับชีวิตประจำวันของผู้คนธรรมดาสามัญ ได้แก่ กลุ่มพ่อค้าแม่ค้าตามถนนหนทางยามค่ำคืนในเมืองเชียงใหม่ที่ “ขายของไปด้วยดูโทรทัศน์ไปด้วย” (วสันต์ ปัญญาแก้ว 2543, 27) ผู้ศึกษาเชื่อว่าการทำความเข้าใจว่าโทรทัศน์มีความสัมพันธ์กับชีวิตของพวกเขาอย่างไร การตีความ ให้ความหมาย และใช้โทรทัศน์ในชีวิตประจำวันของคนเหล่านั้นจะช่วยให้เราเข้าใจมิติต่างๆ ของชีวิตข้างถนน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องวัฒนธรรมแห่งความยากจนและการดิ้นรนต่อสู้เพื่อเอาชีวิตรอด การเรียนรู้ทางสังคม อาชญากรรมและความรุนแรง หรือความสัมพันธ์ชายหญิงที่ปรากฏออกมาจากกระบวนการรับชมโทรทัศน์

งานชิ้นที่สาม “ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของคนเมืองบนพื้นที่บาทวิถีถนนสีลม” โดยปิยวดี คุ้มเดช (2555) ได้ถ่ายทอดภาพที่สั่นไหวของชีวิตประจำวันของผู้คนบนบาทวิถีถนนสีลม อันเป็นแหล่งรวมผู้คนและกิจกรรมที่หลากหลายภายใต้วิถีชีวิตแบบคนเมือง ทั้งกลางวันและกลางคืน ปิยวดีนำเสนอว่าถนนสีลมเป็นพื้นที่ของการปฏิสัมพันธ์ผ่านการนิยามของผู้ใช้และผู้ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ ดังนั้น พื้นที่บาทวิถีถนนสีลมจึงไม่ได้มีเพียงความหมายเดียวและเป็นเพียงทางเดินเท้าทั่วไป วิถีชีวิตแบบคนเมืองได้ทำให้บาทวิถีถนน

⁷ งานชิ้นนี้เป็นหนังสือที่พัฒนาจากวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท สาขาสังคมวิทยา เรื่อง “ชาติพันธุ์วรรณนาว่าด้วยผู้ชมโทรทัศน์: ชีวิตข้างถนนยามค่ำคืนบนถนนสายหนึ่งในเมืองเชียงใหม่” (วสันต์ ปัญญาแก้ว 2542).

ลีลมกลายเป็น “ตลาด” ที่ถูกจัดระเบียบและชักนำวิถีชีวิตของผู้คนเข้ามาโยงใยกัน งานชิ้นนี้ได้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน “บนพื้นที่” รวมถึงกระบวนการประกอบสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและโครงสร้างทางสังคมผ่านความทรงจำ การรับรู้ การให้ความหมาย และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในชีวิตประจำวันของผู้คนในพื้นที่ ซึ่งแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างโครงสร้างทางสังคมและผู้คน และแง่มุมของคนในฐานะผู้กระทำทางสังคม ที่สร้างความหมายให้กับพื้นที่และใช้ปฏิบัติการอุบาย (tactics) ในการต่อรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

เนื้อหาในส่วนต่อไปของบทความ จะมุ่งอภิปรายการประยุกต์ใช้แนวทัศน์สังคมวิทยาชีวิตประจำวันในการศึกษาสังคมไทยร่วมสมัย รวมทั้งชี้ให้เห็นถึง “รอยต่อ-รอยตัด” ระหว่างแนวคิดสังคมวิทยาชีวิตประจำวันและสังคมวิทยากระแสหลักเชิงโครงสร้าง และระหว่างแนวทัศน์ย่อยที่อยู่ภายใต้ร่มสังคมวิทยาชีวิตประจำวัน ผ่านการพิจารณาเปรียบเทียบทั้งในแง่ความสนใจที่มีร่วมกันและแนววิเคราะห์ที่แตกต่างกันของงานศึกษาที่เลือกมาเป็นตัวอย่างทั้งสามชิ้น โดยนำเสนอผ่านสามประเด็นอภิปรายหลัก ได้แก่ 1) การศึกษาผู้คนในชีวิตประจำวัน 2) การเข้าถึงความหมาย มุมมอง และประสบการณ์ของผู้คน และ 3) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างทางสังคมกับอำนาจของปัจเจกในฐานะผู้กระทำ

การศึกษาผู้คนในชีวิตประจำวัน

ความโดดเด่นของงานสังคมศาสตร์ที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดสังคมวิทยาชีวิตประจำวัน อยู่ที่การหันมาสนใจศึกษาผู้คนและชีวิตของผู้คน เพื่อทำความเข้าใจพฤติกรรม ความสัมพันธ์ของคน รวมถึงสังคมในฐานะบริบทใหญ่ที่สร้างเงื่อนไขและ/หรือเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคม การศึกษาดังกล่าวมีแนวทางที่แตกต่างจากการศึกษาตามแนวทางสังคมวิทยากระแสหลักเชิงโครงสร้าง ที่มักตั้งโจทย์การศึกษาโดยให้ความสำคัญกับโครงสร้างทางสังคมระดับมหภาค เช่น ค่านิยม บรรทัดฐานทางสังคม ชนชั้นทางสังคม โครงสร้างและอุดมการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เป็นต้น ผลงานศึกษาตัวอย่างทั้งสามชิ้นได้แสดงถึงแนวโน้มความสนใจของงานศึกษาทางสังคมวิทยาชีวิตประจำวันในห้วงสามทศวรรษที่ผ่านมาว่าสนใจศึกษาใครและชีวิตประจำวันของใคร ดังนี้

ชีวิตประจำวันของคน “เบี่ยงเบน”

งานของศลีมาน (นฤมล) วงศ์สุภาพ ((2531) 2537) มุ่งศึกษาผู้คนที่ได้รับการนิยามหรือตีตราจากสังคมทั่วไปว่า “เบี่ยงเบน” (deviant) ซึ่งในช่วงเวลาเดียวกันนี้เรายังเห็นผลงานอื่นๆ ที่ประยุกต์ใช้แนวคิดสังคมวิทยาชีวิตประจำวันและให้ความสนใจศึกษาคนที่มีพฤติกรรม “เบี่ยงเบน” เช่น กลุ่มคนรักร่วมเพศ (เช่น บงกชมาศ เอกเอี่ยม 2531; มัทนา เขตมี 2538) และผู้ประกอบการอาชีพบริการทางเพศ (เช่น ยุทธชัย ดำรงมณี 2539) เป็นต้น

ลักษณะเด่นของงานสังคมวิทยาชีวิตประจำวันที่ศึกษาคน “เบี่ยงเบน” ในยุคบุกเบิกในไทยนี้ไม่แตกต่างจากงานศึกษาทางสังคมวิทยาชีวิตประจำวันในโลกตะวันตก กล่าวคือเป็นงานที่สะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายของชีวิตทางสังคมซึ่งไม่ได้เป็นแบบแผนเดียวกัน เป็นการศึกษากลุ่มคนที่แตกต่างซึ่ง “เบี่ยงเบน” จากบรรทัดฐานและค่านิยมของสังคมส่วนรวม งานเหล่านี้สื่อให้เห็นถึงการมีอยู่ของสิ่งที่สังคมให้คุณค่าว่าเป็นพฤติกรรม “มาตรฐาน” และการตีตราพฤติกรรมที่เบี่ยง ที่เบน ที่แตกต่างออกไปว่าเป็นพฤติกรรม “เบี่ยงเบน” และดังนั้นจึงไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมส่วนรวม ผู้ที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนจะได้รับปฏิกิริยาเชิงลบจากสังคม อันเป็นผลมาจากความพยายามของสังคมที่จะเข้ามา “จัดการ” ทั้งในรูปแบบของการ “บีบบังคับ” เพื่อให้ผู้เบี่ยงเบนกลับเข้าสู่กรอบบรรทัดฐานและค่านิยม และการ “เบียดขับ” ผลัก แยก ให้ผู้เบี่ยงเบนกลายเป็นคน “ชายขอบ” ของสังคม ซึ่งส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้ที่ถูกประทับตราจากสังคมว่าเบี่ยงเบน

งานศึกษาที่พยายามทำความเข้าใจหมอนวดโดยอาศัยกรอบแนวคิดทฤษฎีสังคมวิทยาชีวิตประจำวันสะท้อนให้เห็นประเด็นดังกล่าวอย่างเป็นรูปธรรม กล่าวคือ ผู้ศึกษา มุ่งจุดสนใจไปที่กระบวนการกลายเป็นหมอนวดจากจุดยืนและสายตาของหมอนวด และได้ชี้ให้เห็นถึงปัจจัยเอื้อและปัจจัยผลักที่เป็นเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่นำผู้หญิงไทยกลุ่มหนึ่งเข้าสู่อาชีพหมอนวดซึ่งถูกตีตราจากสังคมว่าเป็นอาชีพ “ไม่ดี” สำหรับผู้หญิง “ไม่ดี” เนื่องจากเป็นอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการค้าประเวณี ซึ่งผิดทั้งในแง่กฎหมายและเป็นการละเมิดบรรทัดฐานทางเพศของสังคม ผู้ศึกษาได้อภิปรายถึงปัจจัยที่ทำให้ผู้หญิงยังคงดำรงอยู่ใน

อาชีพท่ามกลางการประณามของสังคม และการพัฒนาอัตลักษณ์แห่งการเป็น “หมอนวดอาชีพ” โดยพยายามนำเสนอ “โลก” ของหมอนวดผ่านแง่มุมต่างๆ ตั้งแต่สภาพความเป็นอยู่ การใช้ชีวิต การทำงาน ปัญหาที่เผชิญ และการจัดการแก้ไข ตลอดจนความสัมพันธ์กับคนกลุ่มต่างๆ ทั้งเพื่อนร่วมอาชีพ ผู้เกี่ยวข้องในเชิงอาชีพ เช่น มาดาม ครูฝึก คนเชียร์แขก แขกผู้รับบริการ รวมทั้งคนนอกอาชีพ เช่น ครอบครัว แฟน เพื่อนฝูง เป็นต้น

นอกจากจะชี้ให้เห็นโลกของหมอนวดที่แตกต่างจากโลกและวิถีชีวิตของคนทั่วไป งานกลุ่มนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงคุณูปการที่สำคัญของสังคมวิทยาชีวิตประจำวันในการ “เปิดพื้นที่” สำหรับการศึกษ “พื้นที่ปิด” ในโลกของคนที่ถูกตีตราว่า “เปียงเบน” ซึ่งคนในสังคมทั่วไปยากที่จะเข้าถึงหรือแม้แต่ไม่ทราบว่ามีอยู่จริง งานที่ใช้มุมมองสังคมวิทยาชีวิตประจำวันได้สะท้อนถึงอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด ความฝัน ความปรารถนา ความต้องการ ความอ่อนแอ ความเข้มแข็ง ความหวัง ความไร้หวัง การยอมแพ้ และการต่อสู้ของผู้หญิงกลุ่มนี้ ซึ่งทำให้เราสามารถ “มองเห็นคนอย่างเป็นคน” ที่มีชีวิตจิตใจ ที่ขับเคลื่อนชีวิตของตนภายใต้เงื่อนไขสถานการณ์ในชีวิตประจำวันที่ตั้งเฝ้าอำนวยความสะดวกได้อย่างสมจริงมากยิ่งขึ้น

ชีวิตประจำวันของคน “สามัญ”

ตั้งแต่ประมาณช่วงปี 2540 เป็นต้นมา การศึกษาภายใต้กรอบแนวทัศน์สังคมวิทยาชีวิตประจำวันดูเหมือนจะขยายความสนใจออกจากการศึกษาโลกของผู้ที่ถูกตีตราว่ามีพฤติกรรมเปียงเบน ไปสู่การศึกษาโลกของคนธรรมดาสามัญที่ใช้ชีวิตทั่วไปในสังคม ตัวอย่างเช่น คนกลุ่มอาชีพต่างๆ (เช่น บุญรัตน์ เจริญชัย 2541; วสันต์ ปัญญาแก้ว 2543; ปณิธิ สุขสมบูรณ์ 2545; ณัฐจรี สุวรรณภักดิ์ 2546) และผู้ย้ายถิ่น (เช่น เนาวรัตน์ ชีโนภาส 2542) อย่างไรก็ตาม ภายใต้ความธรรมดาสามัญ กลับมีความท้าทายที่จะวิเคราะห์วิพากษ์ปรากฏการณ์ชีวิตธรรมดาสามัญนี้ นัยสำคัญที่งานส่วนใหญ่ในกลุ่มนี้ต้องการนำเสนอคือความหลากหลายของชีวิตผู้คนในสังคม ซึ่งความแตกต่างหลากหลายดังกล่าวไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งที่ขัดกับแบบแผนทั่วไปที่สังคมยอมรับ วิถีชีวิต วิธีคิด และพฤติกรรมของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมล้วนมีคุณค่าแก่การศึกษาทำความเข้าใจ

งานของวสันต์ ปัญญาแก้ว (2543) เป็นตัวอย่างของงานศึกษาที่พยายามเข้าถึงชีวิตของคน “ธรรมดาสามัญ” ได้แก่ แม่ค้าพ่อค้าในเมืองเชียงใหม่ โดยผู้ศึกษาได้ถ่ายทอดประสบการณ์ มุมมองความคิดของแม่ค้าพ่อค้าเกี่ยวกับประสบการณ์การชมโทรทัศน์ รวมทั้งการปฏิสังสรรค์ และความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นระหว่างผู้คนอันมีโทรทัศน์เป็นสื่อกลาง งานศึกษาดังกล่าวได้นำเสนอภาพให้เห็นว่า ภายใต้อารมณ์ความรู้สึกและมุมมองของแม่ค้าพ่อค้าที่ดูเหมือนว่าชีวิตจะเต็มไปด้วยความน่าเบื่อหน่ายจากกิจวัตรประจำวันที่วนเวียนซ้ำซากจำเจ กิจกรรมการชม/ใช้สื่อโทรทัศน์เป็น “ตัวช่วย” และเป็น “เพื่อนแก้เซ็ง” ที่ทำให้ชีวิตของพวกเขา มีสีสัน มีความหวัง รู้ทันภัยต่างๆ มากยิ่งขึ้น รวมทั้งยังมีบทบาทสำคัญในการ “สร้าง” เพื่อนและประเด็นการพูดคุยกับเพื่อน โดยเฉพาะจากรายการโทรทัศน์ยอดนิยมสามประเภท อันได้แก่ ข่าว ละคร และการถ่ายทอดการแข่งขันฟุตบอล ยิ่งไปกว่านั้น ผู้ศึกษายังพบว่าปฏิสัมพันธ์ที่พ่อค้าแม่ค้ามีต่อสื่อโทรทัศน์ ไม่จำกัดเพียงการเป็นผู้ชมในฐานะที่ “ดู” และรับสาร แต่ยังเป็นผู้ชมที่กระตือรือร้นในการเลือกสรร ให้ความหมายตีความ และ “ใช้” สื่อในชีวิตประจำวันของพวกเขาและเธอ

มุมมองและข้อเสนอของงานชิ้นนี้สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของแนวคิดสังคมวิทยาชีวิตประจำวัน กล่าวคือ แทนที่จะศึกษากลุ่ม องค์กร สถาบัน หมู่บ้าน หรือหน่วยทางสังคมแบบเก่าๆ ที่เราค้นเคย งานชิ้นนี้ได้เสนอให้มุ่งศึกษาชีวิตผู้คนในระดับปฏิบัติการชีวิตประจำวัน ขณะเดียวกันยังแสดงให้เห็นว่า ในด้านขอบเขตพื้นที่การศึกษา มันเป็นไปได้ที่จะ “ออกนอกกรอบ” และ “เคลื่อนตาม” ผู้คนและความสั่นไหวของชีวิตประจำวันของพวกเขา ซึ่งในท้ายที่สุดจะนำไปสู่การทำความเข้าใจสังคมและโครงสร้างทางสังคม

ชีวิตประจำวันของ “ผู้กระทำทางสังคม”

แนวคิดสังคมวิทยาชีวิตประจำวันต่อการศึกษาทางสังคมศาสตร์ที่สืบเนื่องมาถึงช่วงปัจจุบันยังคงให้ความสนใจที่จะทำความเข้าใจ เรียนรู้ เกี่ยวกับชีวิตและประสบการณ์ของคน “ธรรมดาสามัญ” แต่ดูเหมือนความคิดที่อยู่เบื้องหลังงานศึกษาในช่วงนี้จะให้ความสำคัญกับการสะท้อนมิติด้านพลังอำนาจของคนในฐานะผู้กระทำทางสังคม (social actor/agency) เพิ่มมากขึ้น ตัวอย่างเช่น แรงงานหญิง (นฤมล กล้าทุกวัน 2556) และผู้โดยสาร

รดไฟฟ้าบีทีเอส (ทิฆัมพร สิงโตมาต 2557) งานศึกษาของปิยวดี คุ่มเดช (2555) เป็นหนึ่งในงานที่สะท้อนแง่มุมชีวิตประจำวันของผู้กระทำทางสังคมอย่างเด่นชัด งานศึกษาปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของคนเมืองบนพื้นที่บาทวิถีถนนสีลมชั้นนี้แสดงให้เห็นว่า คนที่ดูเหมือนธรรมดาสามัญ อย่างเช่น ผู้ใช้บาทวิถีถนนสีลม ทั้งผู้ค้าขาย กลุ่มคนเดินถนน และผู้ควบคุมพื้นที่ ต่างมี “อำนาจ” ในรูปแบบของตน ทั้งในการให้ความหมาย ใช้พื้นที่ ใช้กลยุทธ์ ใช้ลูบાય รวมทั้งการเอาตัวรอดในการติดต่อสัมพันธ์กับคนกลุ่มอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในระดับชีวิตประจำวันบนพื้นที่

แม้งานชิ้นนี้จะกำหนดขอบเขตการศึกษาโดยอ้างอิงกับพื้นที่ทางกายภาพเฉพาะแห่ง เช่นเดียวกับงานของวสันต์ แต่ในขณะที่งานของวสันต์อาศัยพื้นที่บนถนนสายหนึ่งในเมืองเชียงใหม่เป็นบริบทของการศึกษาประสบการณ์การชม/ใช้โทรทัศน์ของแม่ค้าพ่อค้า งานชิ้นนี้มุ่งศึกษาการให้ความหมาย การรับรู้ และการมีประสบการณ์ “ต่อ” พื้นที่โดยตรง ดังนั้นเมื่อมุ่งการศึกษาไปที่พื้นที่ และเลือกศึกษาพื้นที่บาทวิถีบนถนนสีลมที่หลากหลายทั้งในแง่ผู้คนและในแง่กิจกรรม งานชิ้นนี้จึงเปิดโอกาสให้เห็น “ตัวละคร” และรูปแบบปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่หลากหลายที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ โดยผู้ศึกษาได้นำเสนอประสบการณ์ของคนอย่างน้อยสามกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้ใช้พื้นที่ทั่วไป (คนเดินถนน) กลุ่มผู้ใช้พื้นที่เพื่อสร้างอาชีพ (ผู้ค้าขาย) และกลุ่มผู้ดูแลพื้นที่ (เจ้าหน้าที่เทศกิจและตำรวจ)

ด้วยอิทธิพลจากแนวคิดสังคมวิทยาชีวิตประจำวัน ที่ให้ความสำคัญต่อการเข้าถึงการรับรู้ ความทรงจำ การให้ความหมายของผู้คน และแนวคิดปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน (de Certeau 1984) ที่มองว่าผู้คนไม่ได้ “ถูกกระทำ” อยู่ตลอดเวลา แต่พวกเขามีวิธีการที่จะสัมพันธ์กับอำนาจ งานชิ้นนี้จึงมองผู้คนในลักษณะที่มีความเป็นผู้กระทำ มีความกระตือรือร้นที่จะสร้างความหมายให้กับพื้นที่ และแสวงหาปฏิบัติการในชีวิตประจำวันเพื่อต่อรองกับอำนาจของโครงสร้างสังคม เช่น งานได้ถ่ายทอดประสบการณ์ของผู้ขายบนพื้นที่ในฐานะผู้กระทำทางสังคมที่พยายามต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมอย่างเช่นกฎหมายและนโยบายในการควบคุมการใช้พื้นที่ ซึ่งผู้บริหารกรุงเทพมหานครได้ใช้อำนาจผ่านตัวแทนผู้บังคับใช้กฎหมายและผู้ปฏิบัติตามนโยบายอย่างเจ้าหน้าที่ตำรวจและเจ้าหน้าที่เทศกิจ กล่าวคือ ผู้ค้าขายไม่ได้เพียงยอมตามหรือยอมจำนนต่อการจัดระเบียบเมืองโดยภาครัฐ

แต่พวกเขาได้สร้างความหมายให้กับพื้นที่และใช้ปฏิบัติการอุบายในการต่อรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เช่น การปรับลักษณะการขายที่เก็บและขนย้ายได้ง่าย การหลีกเลี่ยง/การหลบหนีเมื่อเจ้าหน้าที่รัฐมาตรวจตรา การจดจำเวลาทำงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจ การสลับการขายระหว่างบนบาทวิถีกับบนถนน การใช้ความอ่อนแอเพื่อขอความเห็นใจให้พ้นผิด หรือแม้แต่การติดสินบน/การจ่ายเงินให้มาเฟีย เป็นต้น ปฏิบัติการเหล่านี้สะท้อนถึงความมี “อำนาจ” ของผู้คนในการต่อรอง เป็นการปะทะกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจเพื่อแสวงหาหนทางที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตประจำวันและการหาเลี้ยงชีพบนพื้นที่ที่เต็มไปด้วยการควบคุมแห่งนี้

สังคมวิทยาชีวิตประจำวันกับการเข้าถึงความหมาย มุมมอง และประสบการณ์ของผู้คน

นอกจากงานศึกษาที่ใช้แนวทัศน์สังคมวิทยาชีวิตประจำวันจะเน้นศึกษากลุ่มคนแตกต่างกันไปตามพื้นฐานแนวคิดของแต่ละแนวทัศน์ย่อยดังได้อธิบายในหัวข้อข้างต้น กรอบแนวคิดที่แตกต่างกันนี้ยังส่งผลให้งานศึกษาในแต่ละแนวทัศน์ย่อยมีแนวทางในการทำความเข้าใจประสบการณ์และกระบวนการให้ความหมายของผู้คนแตกต่างกันไปด้วย งานศึกษาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของกรอบแนวคิดปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์นิยม เช่น งานศึกษาของคูลิมาน มีสมมติฐานหลักว่า การมองโลกทางสังคมของมนุษย์เชื่อมโยงกับกระบวนการที่มนุษย์ให้ความหมายกับวัตถุ ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลง ตั้งนิยามขึ้นมาใหม่ และปรับทิศทางใหม่ได้ตลอดเวลา (คูลิมาน (นฤมล) วงศ์สุภาพ (2531 2537, 8) สำหรับนักทฤษฎีปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์นิยม การกระทำต่างๆ รวมทั้งพฤติกรรมที่ถูกต้องดีตราว่า “เบี่ยงเบน” เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับกระบวนการทางสังคมของการให้ความหมายซึ่งเป็นกระบวนการเชิงสัมพัทธ์ กล่าวคือ กระบวนการทางสังคมที่นิยามให้บุคคลกลายเป็นผู้ “เบี่ยงเบน” นั้น ไม่ได้เกิดจากเพียงแค่การที่บุคคลนั้นๆ ละเมิดกฎเกณฑ์หรือบรรทัดฐานทางสังคม แต่เป็นกระบวนการที่ผู้ชมทางสังคมได้นิยาม ประทับตรา และปฏิบัติต่อบุคคลที่ละเมิดบรรทัดฐานทางสังคมว่าเป็นผู้ “เบี่ยงเบน”

ทฤษฎีการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์นิยมได้สะท้อนให้เห็น “รอยต่อ-รอยตัด” เชิงประวัติศาสตร์ทฤษฎีที่สำคัญ จากสังคมวิทยาเชิงโครงสร้างปฏิฐานนิยม แนวทัศน์ปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์นิยมปฏิเสธอุดมคติของความเป็นวัตถุวิสัยอย่างวิทยาศาสตร์ ปฏิเสธการเปรียบเทียบสังคมกับร่างกายมนุษย์ ปฏิเสธแนวคิดองค์รวมของจักรวาล ปฏิเสธตัวแบบสาเหตุ-ผลและกฎสากล ปฏิเสธเป้าหมายของการทำนายพฤติกรรม และปฏิเสธการใช้เทคนิคทางเลขคณิตและสถิติ (Adler and Adler 1980, 20) ในทางตรงข้าม ทฤษฎีการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์นิยมมีแนวทัศน์ในการศึกษาโลกทางสังคมจากมุมมองของมนุษย์ และความเป็นจริงในระดับชีวิตประจำวันที่มนุษย์รับรู้ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะบรรยายและทำความเข้าใจชีวิตมนุษย์ ผ่านพฤติกรรมทางสังคมที่ก่อรูปจากกระบวนการที่เป็นพลวัตของความเป็นจริงทางสังคม (Adler and Adler 1980, 20)

งานศึกษาของคูลิมานได้อาศัยแนวทางของทฤษฎีการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์นิยมดังกล่าวเป็นกรอบในการศึกษาปรากฏการณ์ โดยชี้ให้เห็นว่าสังคมในฐานะระเบียบเชิงโครงสร้างไม่ได้เกิดขึ้นอย่างเป็นอิสระจากสมาชิกของสังคมดังที่ปรากฏในงานสังคมวิทยากระแสหลักเชิงโครงสร้าง นักสังคมวิทยาชีวิตประจำวันไม่ได้ที่กักท้าวระเบียบทางสังคมเป็นตัวกำหนดการใช้ชีวิตและการกระทำของปัจเจกบุคคล (Kotarba 1980) แต่เป็นผลมาจากกระบวนการการปฏิสังสรรค์ทางสังคมที่สมาชิกของสังคมเป็นผู้ร่วมสร้างขึ้น ในทำนองเดียวกัน ความเบี่ยงเบนก็ถูกนิยาม ร่วมสร้างความหมาย และประทับตราภายใต้การปฏิสังสรรค์ทางสังคม กรอบแนวทัศน์นี้จึงช่วยในการทำความเข้าใจว่า การประทับตราหมอนวดว่าเป็นผู้ “เบี่ยงเบน” เกิดขึ้นมาได้อย่างไร การประทับตราดังกล่าวมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับระเบียบทางสังคมอย่างไร และพวกเขาโต้ตอบกับปฏิกริยาดังกล่าวอย่างไร

แนวการศึกษาตามทฤษฎีการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์นิยมนี้มีคุณูปการต่อการศึกษาทางสังคมศาสตร์อย่างน้อยสามประการ *ประการแรก* เป็นการเปิดแ่งมุมการศึกษากลุ่มคนหรือพฤติกรรมที่ถูกตีตราว่า “เบี่ยงเบน” ซึ่งก่อนหน้านี้ไม่ได้รับความสนใจจากนักสังคมวิทยากระแสหลักเชิงโครงสร้าง โดยมุ่งพิจารณากระบวนการนิยามว่าอะไรคือความเบี่ยงเบน ใครคือผู้เบี่ยงเบน และใครมีบทบาทในการนิยามพฤติกรรมบางอย่างว่าเป็นพฤติกรรมเบี่ยงเบน *ประการที่สอง* กรอบการวิเคราะห์ดังกล่าวมุ่งจุดสนใจไปที่การสร้าง

ความเป็ยงเบนในระดับการปฏิสังสรรค์ โดยชี้ให้เห็นว่าความเป็ยงเบนเกิดขึ้นได้อย่างไร ในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นการยืนยันถึงความเป็นมนุษย์ที่ขาดหายไปจากแนวทัศน์โครงสร้าง- การหน้าที่นิยม *ประการที่สาม* แสดงให้เห็นความหลากหลายของชีวิตซึ่งแตกต่างจาก บรรทัดฐานค่านิยมหลักของสังคม อันเป็นการปะทะทางความคิดกับมุมมองของนักทฤษฎี โครงสร้าง-การหน้าที่ ซึ่งให้ความสำคัญกับความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของค่านิยมทางสังคม มากกว่า (Kotarba 1980) จะเห็นได้ว่า จุดเด่นประการสุดท้ายนี้มีความสอดคล้องกับงาน ศึกษาที่อาศัยกรอบแนวคิดเชิงชาติพันธุ์วิทยาที่มุ่งเข้าถึงความหมาย มุมมอง และ ประสบการณ์ของผู้คน ด้วยแนววิธีที่ให้ความสำคัญกับการตีความของปัจเจกบุคคล

งานศึกษาของวสันต์เป็นตัวอย่งที่แสดงให้เห็นว่า ผู้คนอย่างเช่นแม่คำพ่อคำ ตามท้องถนนไม่ได้เป็นผู้ชมโทรทัศน์ที่เป็นฝ่ายรับสารเท่านั้น แต่พวกเขาเอาสารและ ความหมายต่างๆ ไม่ว่าจะเป็ยงเป็นข่าว สารคดี หรือเนื้อหาจากฉากในละครโทรทัศน์ มาเชื่อมโยงกับประสบการณ์ชีวิตที่เกิดขึ้นจริงและบริบททางสังคม สำหรับแม่คำพ่อคำ สื่อโทรทัศน์ถูกให้ความหมายในแง่ที่เป็นเครื่องมือที่ปัจเจกใช้เพื่อบรรลุเป้าหมายภายใต้ เงื่อนไขการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น การเปิดโทรทัศน์เป็นเพื่อนแก้เหงาในระหว่าง การทำงานยามค่ำคืน การใช้ตารางเวลาของรายการโทรทัศน์เป็นตัวจัดระเบียบกิจกรรม ต่างๆ ในชีวิตประจำวัน รวมถึงเป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น เนื้อหาจาก รายการโทรทัศน์อาจถูกใช้เป็นตัวกลางหรือเป็นคลังความรู้ในการสนทนากับเพื่อน การใช้ ข่าวสารเพื่อตรวจตราและระแวงระวังอันตรายในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะเมื่อต้องกลับบ้าน ยามดึกคืนหลังเลิกงาน เป็นต้น (วสันต์ ปัญญาแก้ว 2543, 79-100)

กรอบการวิเคราะห์แนวสังคมวิทยาชีวิตประจำวันช่วยชี้ให้เห็นว่า แทนที่การวิเคราะห์ จะจำกัดอยู่เฉพาะแง่มุมเชิงอุดมการณ์ทางสังคมที่สื่อโทรทัศน์ทำหน้าที่ถ่ายทอดไปสู่ผู้ชม การศึกษาผู้ชมโทรทัศน์ควรมุ่งทำความเข้าใจกิจกรรมการชมรายการโทรทัศน์ตามที่เกิดขึ้น จริงในระดับชีวิตประจำวัน ด้วยการตระหนักถึงเงื่อนไขเชิงบริบททั้งในแง่ของเวลาและสถานที่ เงื่อนไขความสัมพันธ์ทางสังคม ตลอดจนการดำรงอยู่ของความแตกต่างหลากหลายและ พลังทางวัฒนธรรมของผู้ชมโทรทัศน์ นักสังคมวิทยาชีวิตประจำวันชี้ให้เห็นว่าสารของ รายการโทรทัศน์ในตัวมันเองอาจไม่มีความหมาย หากปราศจากกระบวนการตีความของ

ผู้ชมโทรทัศน์ที่เข้าร่วมเชื่อมโยงประสบการณ์ชีวิต ภูมิหลังทางสังคมวัฒนธรรม และความรู้สึกนึกคิดที่แตกต่างหลากหลายของพวกเขาเข้ากับความหมายของรายการโทรทัศน์เหล่านั้น

จากการให้ความสำคัญกับการตีความของปัจเจกตามแนวชาติพันธุ์วิทยา งานศึกษาสังคมไทยร่วมสมัยที่ใช้แนวทัศน์สังคมวิทยาชีวิตประจำวันโดยเฉพาะในช่วงทศวรรษ 2550 ได้เพิ่มมิติความเป็นผู้กระทำทางสังคมในการทำความเข้าใจมุมมอง ความคิด การให้ความหมาย และประสบการณ์ชีวิตประจำวันของคน ดังจะเห็นได้จากงานศึกษาของปิยวดี ที่ไม่เพียงตรวจสอบว่าพื้นที่เช่นบาทวิถีถนนสีลมมีความหมายและเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของผู้คนอย่างไร แต่พยายามตอบคำถามว่าผู้คนกลุ่มต่างๆ ใช้พื้นที่ในรูปแบบใดอย่างไร มีใครบ้างที่เกี่ยวข้องติดต่อสัมพันธ์กัน และความสัมพันธ์ทางสังคมภายในพื้นที่ดังกล่าวมีลักษณะอย่างไร ซึ่งทำให้เห็นว่าความหลากหลายของความหมายที่ผู้คนกลุ่มต่างๆ มีต่อพื้นที่บาทวิถีถนนสีลมไม่ได้มีเพียงความหมายหนึ่งเดียวในฐานะทางเดินเท้าทั่วไป ตัวอย่างเช่น สำหรับกลุ่มผู้ค้าขาย บาทวิถีถนนสีลมเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจเพื่อเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง เป็นพื้นที่ทางสังคมในการพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ประสบการณ์ในกลุ่มเพื่อนร่วมอาชีพ สำหรับคนเดินถนน บาทวิถีถนนสีลมเป็นพื้นที่สำหรับการพักผ่อน ให้ความผ่อนคลายจากการทำงาน และเป็นพื้นที่ที่สร้างกิจกรรมร่วมกับเพื่อนในบริษัท รวมทั้งยังเป็นพื้นที่ “ตลาดใกล้ที่ทำงาน” ที่พวกเขาสามารถหาซื้ออาหาร เครื่องดื่ม เสื้อผ้า และของใช้ต่างๆ ได้อย่างสะดวก สำหรับผู้ควบคุมพื้นที่ บาทวิถีถนนสีลมเป็นพื้นที่ของการจัดระเบียบ พื้นที่ของการทำงาน เป็นต้น (ปิยวดี คุ่มเดช 2555, 147-149)

การเข้าถึงความหมายและมุมมองที่หลากหลายของผู้คนกลุ่มต่างๆ เหล่านี้ มีส่วนสำคัญในการทำความเข้าใจพฤติกรรมและความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้สะท้อนภาพประสบการณ์ของปัจเจกในฐานะผู้กระทำทางสังคม และปฏิบัติการต่อรองในความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมระหว่างกลุ่มผู้ค้าขายกับผู้ควบคุมพื้นที่ซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐ อันเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ในชีวิตประจำวันในพื้นที่ทางสังคมหนึ่งๆ มุมมองดังกล่าวช่วยให้เราเห็นคนสามัญที่ได้จำยอมต่ออำนาจที่เหนือกว่าอย่างว่าง่าย แต่มีความพยายามในการต่อรอง ต่อสู้ กับอำนาจเชิงโครงสร้างที่

พยายามควบคุมพื้นที่ และรวมถึงควบคุมวิถีชีวิตของพวกเขา ดังจะได้อภิปรายในหัวข้อต่อไป

โครงสร้างทางสังคมและความเป็นผู้กระทำของปัจเจก ในงานศึกษาสังคมวิทยาชีวิตประจำวัน

จุดมุ่งเน้นในการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างทางสังคมกับความเป็นผู้กระทำของปัจเจกเป็นหนึ่งในกรอบการวิเคราะห์สำคัญที่แสดงให้เห็นถึง “รอยตัด-รอยต่อ” ระหว่างแนวคิดสังคมนิยมชีวิตประจำวันกับสังคมวิทยากระแสหลักเชิงโครงสร้าง แนวคิดทฤษฎีที่มีหน่วยวิเคราะห์เชิงโครงสร้างระดับมหภาค อย่างเช่น แนวคิดทฤษฎีโครงสร้าง-การหน้าที่ และแนวคิดทฤษฎีความขัดแย้งที่ถูกใช้อย่างแพร่หลายก่อนหน้านั้น มักแสดงให้เห็นอิทธิพลของโครงสร้างทางสังคมที่ครอบงำ จำกัด และขีดกรอบชีวิตของผู้คน ซึ่งงานศึกษาที่ใช้กรอบการวิเคราะห์การปฏิสังสรรค์เชิงสัญลักษณ์นิยมอย่างงานของคูลิมานก็ไม่ปฏิเสธการมีอยู่จริงของอิทธิพลของโครงสร้างทางสังคม ดังเห็นได้จากแนววิเคราะห์ที่ให้น้ำหนักกับอิทธิพลของบรรทัดฐานทางเพศและอุดมคติเกี่ยวกับสถาบันครอบครัว ที่มีผลต่อมุมมองความคิดและพฤติกรรมของบุคคล เมื่ออาชีพหมอนวดมีลักษณะที่ขัดต่อบรรทัดฐานเหล่านี้ พวกเขาจึงถูกตีตราว่าเป็น “หญิงชั่ว” และเป็นต้นเหตุของปัญหาสังคม (คูลิมาน (นฤมล) วงศ์สุภาพ (2531) 2537, 71-72) แม้งานชิ้นนี้จะเน้นการศึกษาผ่านมุมมองและประสบการณ์ชีวิตประจำวันของปัจเจกบุคคล แต่ก็ทำให้เห็นพลังของโครงสร้างสังคมที่ปรากฏอยู่ในรูปของทัศนคติและปฏิกิริยาของสาธารณชน ซึ่งมีอิทธิพลในการกำกับทางเลือกและวิถีชีวิตของปัจเจกบุคคล

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่นักสังคมวิทยาชีวิตประจำวันพยายาม “แผง” และ “เพิ่มเติม” คือการสะท้อนให้เห็น “ผู้คน” ในโครงสร้างความสัมพันธ์ ทั้งความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนภายใต้โครงสร้าง รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับโครงสร้างทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการเสนอภาพอีกด้านที่ให้ความสนใจและความสำคัญกับมุมมองความคิดของปัจเจกบุคคลในฐานะสมาชิกต่อระบบบรรทัดฐานทางสังคม การพยายามเข้าถึงมุมมองความคิดผ่านประสบการณ์ในระดับชีวิตประจำวันของหมอนวดทำให้เราเห็นว่า แม้พวกเขา

ได้รับแรงกดดัน ถูกประณามจากสังคม แต่ก็มีความพยายามที่จะอธิบายความชอบธรรมของการเข้าสู่และการดำรงอยู่ในอาชีพหมอนวดของพวกเธอ อย่างเช่น การอธิบายว่าการเข้าสู่อาชีพเป็นเรื่องของการเสียสละ การทำเพื่อหาเลี้ยงจุนเจือครอบครัว และความกตัญญูต่อพ่อแม่ หรือแม้แต่การมองว่าอาชีพนี้มีส่วนช่วยดำรงรักษาสถาบันครอบครัว โดยการให้ที่ทางสำหรับผู้ชายในการแสวงหาประสบการณ์ทางเพศ “ชั่วคราวชั่วคราว” นอกกระบวนการแต่งงาน (ศุภนิมาน (นฤมล) วงศ์สุภาพ (2531) 2537, 72) แม้ “เสียง” หรือคำอธิบายเหล่านี้ อาจไม่ได้ส่งผลให้เกิดการยอมรับจากสังคม หรืออีกนัยหนึ่ง แม้ปัจเจกอาจจะไม่สามารถต้านทานและต้องยอมจำนนต่อพลังที่ยิ่งใหญ่ของโครงสร้างสังคม แต่อย่างน้อยการให้ความหมายเหล่านี้ก็มีส่วนสำคัญในการกอบกู้ เสริมสร้างคุณค่าในตนเอง และทำให้พวกเธอมีชีวิตอยู่ต่อไปได้

ภาพของปัจเจกบุคคลในฐานะผู้กระทำทางสังคมปรากฏเด่นชัดมากขึ้นในงานที่ใช้กรอบการวิเคราะห์เชิงชาติพันธุ์วิทยา ซึ่งสนับสนุนแนวคิดที่ว่าชีวิตมนุษย์มิได้เป็นผลผลิตของโครงสร้าง บรรทัดฐาน หรือกฎระเบียบทางสังคมแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่มนุษย์เลือกใช้ปฏิบัติการและพื้นที่ทางสังคมรูปแบบต่างๆ ในการเผยแพร่สร้างตัวตน และวิพากษ์วิจารณ์กฎระเบียบและธรรมเนียมของสังคม ตัวอย่างจากงานศึกษาของวสันต์ชี้ให้เห็นว่า แม้ปัจเจกผู้ชมที่ใช้สื่อสมัยใหม่อาจเป็นคนธรรมดาสามัญ แต่ก็คือนักถอดรหัสที่ตื่นตัว เป็นผู้ที่มีชีวิตอยู่ในโลกของความเป็นจริง ซึ่งปะทะสังสรรค์กับตัวบทที่ได้รับการผลิตซ้ำผ่านสื่อ และสร้างกลยุทธ์เพื่อปะทะกับพลังอำนาจของสถาบันโทรทัศน์ที่เข้ามา มีอิทธิพลควบคุมวิถีชีวิตประจำวันของพวกเขา (วสันต์ ปัญญาแก้ว 2543, 136) แม้ว่าความสนใจที่จะทำความเข้าใจชีวิตประจำวันของ “คนสามัญ” อาจทำให้งานศึกษาในแนวชาติพันธุ์วิทยานำเสนอภาพผู้คนที่ต้องเผชิญกับแรงกดดันทางสังคมและต้องปะทะต่อรองต่อสู้กับโครงสร้างทางสังคมน้อยกว่าคนที่สังคมตีตราว่า “เบี่ยงเบน” อย่างไรก็ดี งานในแนวทัศน์ย่อยที่ให้ความสำคัญกับความเป็นผู้กระทำทางสังคมได้แสดงให้เห็นว่า สังคมวิทยาชีวิตประจำวันมีศักยภาพในการวิเคราะห์การปฏิสัมพันธ์ การตอบโต้ และการปะทะกันระหว่างอิทธิพลของโครงสร้างกับพลังของปัจเจกบุคคล ผ่านการพิจารณาโครงสร้างและปฏิบัติการของผู้คนกลุ่มต่างๆ ในระดับชีวิตประจำวัน

งานศึกษาที่ได้รับอิทธิพลจากแนวศึกษาปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของมิเชล เดอ แซร์ตี (Michel de Certeau) เห็นว่าการดำเนินชีวิตประจำวันเป็นเรื่องของการแย่งชิงและการต่อรองความสัมพันธ์ทางอำนาจที่เกิดขึ้นอย่างไม่สิ้นสุด ซึ่งทำให้ “ชีวิตประจำวัน” มีมิติทางการเมือง (de Certeau 1984 อ้างใน ปิยวดี คุ่มเดช 2555, 23) งานศึกษาของปิยวดีนำเสนอการวิเคราะห์ปฏิบัติการต่อรองอำนาจผ่านมโนทัศน์ “ยุทธวิธี” (strategy) และ “ปฏิบัติการอุบาย” (tactics) โดยแสดงให้เห็นว่า ประสบการณ์ของผู้ใช้พื้นที่เมืองไม่ได้เป็นเพียงการยอมรับ ยอมตามการจัดระเบียบเมืองที่กำหนดโดยภาครัฐ แต่ผู้คนได้สร้างความหมายให้กับพื้นที่ และริเริ่มสร้างสรรค์ปฏิบัติการทั้งแบบเผชิญหน้า หลบเลี่ยง และหลบหนีเพื่อตอบโต้กับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ บาทวิถีถนนสี่ลมเป็นสนามศึกษาที่สะท้อนภาพ “สนามของการต่อสู้ต่อรอง” ทางอำนาจของผู้คนในสังคม ทั้งระหว่างกลุ่มคนที่มีสถานภาพทางสังคมและอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน และระหว่างผู้คนกับโครงสร้างอำนาจรัฐ

กรณีตัวอย่างของการต่อสู้ต่อรองในรูปแบบแรก สะท้อนให้เห็นผ่านความสัมพันธ์ระหว่างผู้ค้าขายกับผู้บังคับใช้กฎหมายหรือตัวแทนรัฐที่มีอำนาจควบคุมพื้นที่อย่างตำรวจ และเจ้าหน้าที่เทศกิจ ซึ่งมีความชอบธรรมในการ “ปฏิบัติหน้าที่” เพื่อควบคุม จัดการ จัดระเบียบพื้นที่บาทวิถีให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย งานศึกษาของปิยวดีนำเสนอประเด็นวิเคราะห์ว่า ผู้มีอำนาจควบคุมพื้นที่ได้ใช้ยุทธวิธีในรูปของการบังคับใช้กฎหมายและการกำหนดพื้นที่ที่เป็นจุดผ่อนผันให้แก่ผู้ขาย เพื่อสร้างความชอบธรรมในการกำหนดเวลาขาย ขนาดแผงลอย และโดยเฉพาะการจับกุม/ปรับผู้ขายที่ทำผิดกฎหมาย ในขณะที่กลุ่มผู้ค้าขายเป็นคู่ต่อสู้ที่ดูเหมือนไม่มีต้นทุนทางอำนาจเนื่องจากไม่ได้มีสถานภาพทางสังคมที่อิงอยู่กับอำนาจรัฐ แต่ก็มีประสบการณ์การต่อสู้ต่อรองกับอำนาจและกฎระเบียบข้อบังคับของรัฐ ในรูปของการใช้ปฏิบัติการอุบายในการต่อสู้ต่อรองทั้งแบบเผชิญหน้าและหลบเลี่ยง ทั้งในรูปแบบปัจเจกบุคคลและการรวมกลุ่ม เช่น การสร้าง “แนวร่วม” ระหว่างกลุ่มผู้ค้าขาย เพื่อเอาตัวรอดจากการตรวจจับของเจ้าหน้าที่รัฐ ด้วยการตะโกนบอกต่อๆ กัน เมื่อเจ้าหน้าที่เทศกิจเข้ามาตรวจในพื้นที่ การให้ช่องทางในการหลบหลีก หรือช่วยรับฝากสินค้าของร้านใกล้เคียง เป็นต้น ประสบการณ์เหล่านี้แสดงให้เห็นพลังสร้างสรรค์ในการแสวงหาวิถีการที่จะสัมพันธ์และต่อต้านอำนาจรัฐที่แสดงผ่านการจัดระเบียบเมือง

การต่อสู้ต่ออรรถรูปแบบที่สองเป็นการต่อรองกับอำนาจรัฐโดยเจ้าหน้าที่ซึ่งเป็นตัวแทนอำนาจของรัฐเอง งานของปิยวดีสะท้อนให้เห็นว่าพวกเขาไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือของรัฐและไม่ได้ใช้อำนาจอย่าง “ตรงไปตรงมา” และ “ตายตัว” ตามตัวบทกฎหมายและนโยบายของผู้บริหารในทุกสถานการณ์ แต่ตรงกันข้าม พวกเขามีอำนาจและความสร้างสรรค์ในการตีความ เลือกรร ลดทอน และย้ำเน้นสิ่งที่เป็นระเบียบกฎเกณฑ์ของภาครัฐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อภาครัฐเองก็มิได้มีความชัดเจนในการนิยามพื้นที่บาหวีถีดถนนลีลม ถึงแม้จะไม่ได้ยอมรับการมีอยู่ของตลาดในทางกฎหมาย แต่ก็ดูเหมือนมีการยอมรับโดยนัยผ่านการกำหนดจุดผ่อนผัน จุดทบทวน และเก็บค่าปรับเดือนละครั้ง (ปิยวดี คุ่มเดช 2555, 106) ทำให้เจ้าหน้าที่แต่ละคนสามารถตีความและต่อรองทั้งกับอำนาจของรัฐและกับการใช้อำนาจของตนเอง ซึ่งผันแปรตามความสัมพันธ์กับผู้ค้าขายแต่ละคนและสถานการณ์ในขณะนั้น “ความคลุมเครือ” ทั้งในระดับนโยบายและการบังคับใช้กฎหมายนี้ประกอบกันเป็นบริบทเชิงโครงสร้างของพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้มีการต่อสู้ต่อรองของกลุ่มผู้คนที่เกี่ยวข้องในการใช้พื้นที่สาธารณะในชีวิตประจำวัน

จะเห็นได้ว่าแนวทัศน์ย่อยในงานศึกษาแนวสังคมวิทยาชีวิตประจำวันที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความสนใจกลุ่มผู้คนที่หลากหลาย และมีแนวทางเข้าถึงความหมายและประสบการณ์ชีวิตของผู้คนแตกต่างกันดังเช่นงานศึกษาตัวอย่างสามชิ้นที่นำมาอภิปรายเปรียบเทียบข้างต้น ได้พัฒนาข้อเสนอเชิงวิเคราะห์ที่สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับโครงสร้างทางสังคม และโอกาสที่เอื้อในการต่อรองกับโครงสร้างทางสังคมของผู้คนแต่ละกลุ่มที่ต่างออกไป รวมทั้งได้ชี้ให้เห็นว่าคนต่างกลุ่มใช้ชีวิตท่ามกลางและ/หรือได้รับอิทธิพลจากโครงสร้างทางสังคมในระดับและรูปแบบที่ต่างกัน เจ็อนไซดงกล่าวนี้มีส่วนสำคัญในการก่อรูปวิถีชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคมร่วมสมัย ขณะเดียวกันก็ได้ให้ “งาน” แก่นักสังคมวิทยาชีวิตประจำวันในการศึกษาทำความเข้าใจชีวิตของผู้คนและสังคมอย่างต่อเนื่อง พร้อมกับการพัฒนาแนวทัศน์เชิงทฤษฎีที่สามารถสร้างคำอธิบายชีวิตประจำวันของผู้คนและสังคมร่วมสมัยได้เท่าทันความหลากหลายดังกล่าว

“รอยต่อ-รอยตัด” ระหว่างสังคมวิทยาชีวิตประจำวัน และแนวคิดศัญคหลัง

งานศึกษาในบริบทสังคมไทยร่วมสมัยที่ได้นำมาเป็นตัวอย่างอภิปรายเปรียบเทียบข้างต้น เป็นเพียงส่วนหนึ่งในการสะท้อนให้เห็นอิทธิพลของแนวคิดศัญคสังคมวิทยาชีวิตประจำวันที่ถูกนำมาปรับใช้เพื่อศึกษาปรากฏการณ์เชิงประจักษ์ สังคมวิทยาชีวิตประจำวันดูเหมือนจะประสบความสำเร็จ หากพิจารณาจากจุดมุ่งเน้นที่ต้องการเสนอแนวคิดศัญคทางเลือกเพื่อโต้แย้งแนวคิดศัญคสังคมนิยมกระแสหลักเชิงโครงสร้าง โดยเสนอให้มุ่งการวิเคราะห์ไปที่ชีวิตประจำวัน การเข้าถึงแง่มุมเชิงอัตวิสัยและการตีความ การให้ความสำคัญต่อความหมาย มุมมอง ความคิด อารมณ์ความรู้สึก ความสามารถของผู้กระทำกร และบริบทอันเป็นส่วนหนึ่งในการก่อรูปการปฏิสังสรรค์ ความสัมพันธ์ และชีวิตทางสังคม คุณูปการของสังคมวิทยาชีวิตประจำวันคือ เป็น “รอยต่อ-รอยตัด” ในเส้นทางพัฒนาการของสังคมศาสตร์ สังคมวิทยาชีวิตประจำวันได้เสนอทางเลือกในการมอง เข้าถึง และวิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคมในทิศทางที่แตกต่าง และอาจดูเหมือน “กลับหัวกลับหาง” กับขนบธรรมเนียมการศึกษาตามแนวคิดศัญคสังคมนิยมกระแสหลักเชิงโครงสร้าง

ด้วยจุดมุ่งเน้นของการศึกษาที่แตกต่างกัน ฐานความคิดที่แตกต่างกัน และการเชื่อในวิธีการเข้าถึงปรากฏการณ์ทางสังคมที่แตกต่างกัน สังคมวิทยาชีวิตประจำวันได้ให้แนวคิดศัญคในการทำความเข้าใจผู้คน ความสัมพันธ์ทางสังคม และสังคมด้วยมุมมองใหม่ แม้ นักสังคมวิทยาชีวิตประจำวันจะถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่า ทำยที่สุดพวกเขาก็ไม่ได้แตกต่างจากนักสังคมนิยมกระแสหลักเชิงโครงสร้าง ที่ยังคงอยู่ภายใต้อิทธิพลของโครงสร้างทางสังคม แต่พวกเขาได้พยายามโต้แย้งว่า พวกเขาไม่มมุมมองเกี่ยวกับโครงสร้างที่แตกต่างจากนักสังคมนิยมกระแสหลักเชิงโครงสร้าง โดยพวกเขา มองว่าโครงสร้างนี้เป็นโครงสร้างที่เกิดขึ้นได้เฉพาะบริบทและดำเนินไปอย่างต่อเนื่องผ่านการปฏิสังสรรค์ของผู้คน โครงสร้างไม่ได้อยู่นอกเหนือตัวบุคคลและมีบทบาทในการกำหนดกรอบงำชีวิตของบุคคล แต่โครงสร้างถูกสร้างขึ้น ถูกเลือกสรร ต่อรอง และใช้ประโยชน์โดยผู้คนที่ท่ามกลางปฏิสังสรรค์ทางสังคมในบริบทต่างๆ

การศึกษาสังคมไทยผ่านกรอบสังคมวิทยาชีวิตประจำวันทำให้เราเห็นภาพความเป็นจริงของชีวิตทางสังคมในแง่มุมที่หลากหลาย ทำให้เราเห็นความหลากหลายของวิถีชีวิตผู้คนกลุ่มต่างๆ เห็นอิทธิพลจากโครงสร้างทางสังคมต่อการใช้ชีวิตประจำวันของผู้คน และเห็นพลังสร้างสรรค์ของปัจเจกบุคคลในความพยายามที่จะต่อสู้ขัดขืนกับโครงสร้างทางสังคม ซึ่งล้วนมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาองค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์ในยุคปัจจุบัน ที่ให้ความสำคัญกับการตระหนักถึงความซับซ้อนของโลกทางสังคมและความหลากหลายของผู้คน

อย่างไรก็ตาม ศาสตร์ไม่เคยหยุดนิ่ง เช่นเดียวกับสังคมที่ไม่เคยหยุดเปลี่ยนแปลง แนวทัศน์และข้อถกเถียงใหม่เกิดขึ้นตลอดเวลา แนวคิดรากฐานของสังคมวิทยาชีวิตประจำวันบางประการได้รับการสานต่อ ผสมผสานเข้าสู่แนวทัศน์อื่น ขณะที่บางแนวคิดถูกยกขึ้นมาถกเถียงและโต้แย้ง ทั้งจากนักสังคมวิทยาชีวิตประจำวันเอง และนักคิดต่างสกุล โดยเฉพาะนักคิดแนวทัศน์หลังสมัยใหม่ (postmodernism)

กล่าวคือ ขณะที่สังคมวิทยาชีวิตประจำวันบุกเบิกการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพและแนวศึกษาเชิงชาติพันธุ์วิทยา โดยให้ความสำคัญกับการเข้าถึงมุมมอง ความคิด และประสบการณ์ประจำวันของผู้คนที่ศึกษา ภายใต้สมมติฐานเกี่ยวกับธรรมชาติของความเป็นจริงที่ว่า ไม่มีความเป็นจริงหนึ่งเดียว ความจริงเป็นสิ่งสร้างทางสังคม หรืออีกนัยหนึ่ง ผู้คนล้วนสร้างความเป็นจริงในโลกของตนเอง มุมมองดังกล่าวเหล่านี้ส่งอิทธิพลไปถึงแนวทัศน์ในยุคหลัง ที่เสนอให้ศึกษาชีวิตและปฏิบัติการของผู้คนในฐานะผู้สร้างความเป็นจริงทางสังคมของตนเอง

แต่ในขณะเดียวกัน แนวทัศน์ยุคหลังก็ได้วิพากษ์วิจารณ์บทบาทและความชอบธรรมของนักสังคมวิทยาที่สวมบทบาทผู้สร้างความเป็นจริงผ่านงานศึกษาภาคสนาม ซึ่งมักแฝงด้วยความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มุ่งกดขี่และครอบงำสังคม โดยเฉพาะแนวทัศน์หลังสมัยใหม่ที่วิพากษ์และเสนอทางเลือกในการเขียนแบบเล่าเรื่อง โดยไม่มุ่งเน้นการนำเสนอแบบแผนที่เคร่งครัด ปล่อยให้ผู้อ่านทำหน้าที่ตีความและสร้างความเป็นจริงด้วยตนเอง

นอกจากนี้ ในขณะที่สังคมวิทยาชีวิตประจำวันมุ่งให้ความสำคัญกับการศึกษา ประสพการณ์ในชีวิตประจำวัน แนวคิดยุคหลังก็ได้เสนอหน่วยการศึกษาที่เป็นทางเลือก ออกจากการศึกษาการศึกษา การให้ความหมาย และการปฏิสังสรรค์ที่เกิดขึ้นในบริบท ทางสังคมในชีวิตประจำวันโดยตรง เช่น การศึกษาภาษา/วาทกรรมโดยแนวทัศน์โครงสร้าง นิยม (structuralism) และหลังโครงสร้างนิยม (poststructuralism)⁸ หรือการศึกษาสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ (non-human) ที่รวมถึงวัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ที่ไม่ใช่มนุษย์ เช่น พืชและสัตว์ อันเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามทำความเข้าใจชีวิตทางสังคมในมุมมอง ใหม่ด้วยการเริ่มตั้งคำถามกับบทบาทมนุษย์ในฐานะศูนย์กลางของสรรพสิ่ง ตามความสนใจ ของแนวทัศน์หลังมนุษย์นิยม (post-humanism) เป็นต้น

พัฒนาการข้างต้นเป็นเพียงตัวอย่างที่อาจชี้ให้เห็นถึง “รอยต่อ-รอยตัด” ที่สำคัญ อีกครั้งของการเปลี่ยนผ่าน ซึ่งอาจเป็นการเปลี่ยนผ่านที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องและทำการ รื้อสร้างแนวทัศน์ทางสังคมวิทยา ดังเช่นที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่แนวทัศน์สังคมวิทยา ชีวิตประจำวันมีบทบาทในการวิพากษ์และรื้อสร้างสังคมวิทยากระแสหลักเชิงโครงสร้าง เพียงแต่ในเวลานี้ ด้วยความสลับซับซ้อนที่ทั้งภาวะสร้างระเบียบและไร้ระเบียบต่างผสม ปนเปกัน และโลกวิชาการที่เปิดต่อการวิพากษ์วิจารณ์และรับอิทธิพลทางความคิดจาก ต่างสาขาวิชา อาจส่งผลให้แนวทัศน์สังคมวิทยาพัฒนาไปในทิศทางที่หลากหลาย กระจัดกระจาย ตั้งคำถามและวิพากษ์มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาจเป็นการตั้งคำถาม และเสนอให้ทบทวนไปถึงระดับมโนทัศน์พื้นฐาน แม้กระทั่งการตั้งคำถามถึงการมีอยู่จริง ของ “สังคม” อันเป็นวัตถุแห่งการศึกษาของสังคมวิทยา – ศาสตร์ที่ว่าด้วยการศึกษาสังคม

⁸ นักคิดสองสำนักนี้ แม้จะมีจุดร่วมกันในการให้ความสนใจอิทธิพลของภาษาที่มีต่อวิถีคิดและชีวิตของ ผู้คน แต่ก็มองธรรมชาติของภาษาแตกต่างกัน โดยแนวทัศน์หลังโครงสร้างนิยมเชื่อว่าภาษามีธรรมชาติ ที่ไร้ระเบียบและไม่มีเสถียรภาพ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้เป็นรากฐานของแนวทัศน์หลังสมัยใหม่ (ดู จันทน์ เจริญศรี 2544).

รายการอ้างอิง

เอกสารภาษาไทย

- จันทน์ เจริญศรี. 2544. *โพสต์โมเดิร์น & สังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา.
- ณัฐจรี สุวรรณภัก. 2546. “‘แท็กซี่’ กระบวนการเข้าสู่อาชีพและประสบการณ์ชีวิตประจำวัน.”
วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต (สังคมวิทยา) คณะ
สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ทิฆัมพร สิงโตมาศ. 2557. “วัฒนธรรมการใช้รถไฟฟ้าและกลยุทธ์การกระทำของผู้โดยสาร
รถไฟฟ้าบีทีเอส.” วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต
(สังคมวิทยา) คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นฤมล กล้าทุกวัน. 2556. “ชีวิตและการทำงานของแรงงานหญิงนวนคร: การจัดการเวลา
และการสร้างตัวตนผ่านการให้ความหมายกับเวลา.” วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและ
มานุษยวิทยามหาบัณฑิต (มานุษยวิทยา) คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เนาวรัตน์ ชินินาษ. 2542. “วิถีชีวิตของผู้ย้ายถิ่นชาวใต้ในกรุงเทพมหานคร.” วิทยานิพนธ์
สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต (สังคมวิทยา) คณะสังคมวิทยาและ
มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- บุญรัตน์ เจริญชัย. 2541. “ช่างเมืองเพชร: วิถีชีวิตร่วมสมัยของช่างปูนปั้น เพชรบุรี.”
วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต (มานุษยวิทยา) คณะ
สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปณิธิ สุขสมบูรณ์. 2545. “เครือข่ายทางสังคมและการแสวงหาทางเลือกของแม่ค้าหาบเร่
แผงลอย: กรณีศึกษาแม่ค้าหาบเร่แผงลอยชาวอีสานที่อาศัยอยู่ในชุมชนนางเลิ้ง.”
วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต (สังคมวิทยา) คณะสังคมวิทยา
และมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปิยวดี คุ่มเดช. 2555. “ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของคนเมืองบนพื้นที่บาทวิถีถนนสีลม.”
วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต (สังคมวิทยา) คณะสังคมวิทยา
และมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วสันต์ ปัญญาแก้ว. 2542. "ชาติพันธุ์วรรณาว่าด้วยผู้ชมโทรทัศน์: ชีวิตข้างถนน ยามค่ำคืน บนถนนสายหนึ่ง ในเมืองเชียงใหม่." วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัย (สังคมวิทยา) คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วสันต์ ปัญญาแก้ว. 2543. *ชีวิตข้างถนน: การศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณาว่าด้วยผู้ชมโทรทัศน์ยามค่ำคืน บนถนนสายหนึ่ง ในเมืองเชียงใหม่*. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ศุภีมาน นฤมล. 2530. "กระบวนการกลายเป็นหมอนวด: กรณีศึกษาหญิงบริการและสถานบริการอาบ อบ นวด." วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัย (สังคมวิทยา) คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ศุภีมาน (นฤมล) วงศ์สุภาพ. 2531 (2537). *นางงามตู้กระจก: การศึกษากระบวนการกลายเป็นหมอนวดไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. พิมพ์ซ้ำ, กรุงเทพฯ: ศยาม.

เอกสารภาษาอังกฤษ

Adler, Patricia A., and Peter Adler. 1987. "Everyday Life Sociology." *Annual Review of Sociology*. 13: 217-235.

Adler, Peter, and Patricia A. Adler, 1980. "Symbolic Interactionism." In *Introduction to the Sociologies of Everyday Life*. Jack D. Douglas et al., 20-61. Boston: Allyn and Bacon.

Blumer, Herbert. 1969. *Symbolic Interactionism*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Bourdieu, Pierre. 1977. *Outline of a Theory of Practice*. Translated by Richard Nice. Cambridge: Cambridge University Press.

Bourdieu, Pierre. 1990. *In Other Words: Essays towards a reflexive Sociology*. Translated by Matthew Adamson. Cambridge: Polity.

Douglas, Jack D., Patricia A. Adler, Peter Adler, Andrea Fontana, C. Robert Freeman, and Joseph A. Kotarba. 1980. *Introduction to the Sociologies of Everyday Life*. Boston: Allyn and Bacon.

- Durkheim, Émile. 1893 (1984). *The Division of Labor in Society*. Translated by W. D. Halls. New York: Macmillan. Reprint, Free Press.
- Durkheim, Émile. 1897 (1951). *Suicide: A study in Sociology*. Translated by John A. Spaulding and George Simpson. New York: Macmillan. Reprint, Free Press.
- Durkheim, Émile. 1912 (1965). *The Elementary Forms of the Religious Life*. Translated by J. W. Swain. New York: Simon and Schuster. Reprint, Free Press.
- Fontana, Andrea. 1980. “Toward a Complex Universe: Existential Sociology.” In *Introduction to the Sociology of Everyday Life*. Jack D. Douglas et al., 155-181. Boston: Allyn and Bacon.
- Foucault, Michel. 1980. *Power/Knowledge: Selected interviews and other writings, 1972-1977*. Translated by Colin Gordon et al. New York: Pantheon.
- Foucault, Michel. 1982. *Discipline and Punish: The birth of the prison*. Translated by Alan Sheridan. Harmondsworth: Penguin.
- Foucault, Michel. 1984. *The History of Sexuality, Volume One: An introduction*. Translated by Robert Hurley. Harmondsworth: Penguin.
- Garfinkel, Harold. 1967. *Studies in Ethnomethodology*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Goffman, Erving. 1959. *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York: Doubleday.
- Heritage, John. 1984. *Garfinkel and Ethnomethodology*. Cambridge: Polity.
- Kalekin-Fishman, Devorah. 2013. “Sociology of Everyday Life.” *Current Sociology*. 61(5-6): 714-732.
- Kotarba, Joseph A. 1980. “Labeling Theory and Everyday Deviance.” In *Introduction to the Sociologies of Everyday Life*. Jack D. Douglas et al., 82-112. Boston: Allyn and Bacon.

- Lefebvre, Henri. 2003. *Key Writings*. edited by Stuart Elden, Elizabeth Lebas, and Eleonore Kofman. New York and London: Continuum.
- Parsons, Talcott. 1949. *The Structure of Social Action*. New York and London: The Free Press.
- Smith, Adam. 1776 (1937). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. Reprint, New York: Random House.
- Thompson, Edward Palmer. 1964. *The Making of the English Working Class*. London: Victor Gollancz.
- Williams, Raymond. 1958. *Culture and Society*. Harmondsworth: Penguin.
- Zerubavel, Eviatar. 2006. *The Elephant in the Room: Silence and denial in everyday life*. Oxford: Oxford University Press.
- Zimmerman, Don H., and D. Lawrence Wieder. 1970. "Ethnomethodology and the Problem of Order: Comment on Denzin." In *Understanding Everyday Life*. edited by Jack D. Douglas, 285-298. Chicago: Aldine.